

ABDURAUFI FITRAT IJODINING O'ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDAGI O'RNI VA BADIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI

Umarova Makhliyo Yunusovna
Doctor of Philology, associate Professor
Umarovamakhliyo76@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada jadidchilik harakatining yirik namoyandasi Abdurauf Fitrat ijodining o'zbek adabiyotshunosligidagi o'rni, uning badiiy-estetik qarashlari hamda milliy uyg'onish davridagi faoliyati tahlil qilinadi. Fitrat asarlarida aks etgan ma'rifatparvarlik, vatanparvarlik, milliy o'zlikni anglash va erkinlik g'oyalari ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, adibning dramaturgiya, publitsistika va she'riyatdagi uslubiy mahorati ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, Fitrat, milliy uyg'onish, dramaturgiya, ma'rifatparvarlik, adabiyotshunoslik, publitsistika, badiiy tafakkur.

Аннотация. В данной статье анализируется место творчества Abdurauf Fitrat в узбекском литературоведении, его художественно-эстетические взгляды и деятельность в период национального возрождения. Научно освещаются идеи просветительства, патриотизма, национального самосознания и свободы, отраженные в произведениях писателя. Также рассматриваются стилистические особенности Fitrat в драматургии, публицистике и поэзии.

Ключевые слова: джадидизм, Фитрат, национальное возрождение, драматургия, просветительство, литературоведение, публицистика, художественное мышление.

Annotation. This article examines the role of Abdurauf Fitrat in Uzbek literary studies, his artistic and aesthetic views, and his activities during the period of national awakening. The study highlights the ideas of enlightenment, patriotism, national identity, and freedom reflected in Fitrat's works. Furthermore, the stylistic mastery of the writer in dramaturgy, journalism, and poetry is analyzed.

Keywords: Jadidism, Fitrat, national awakening, dramaturgy, enlightenment, literary studies, journalism, artistic thinking.

Kirish. XX asr boshlarida Turkiston hududida yuzaga kelgan jadidchilik harakati xalqni ma'rifatli qilish, milliy ongni uyg'otish hamda zamonaviy taraqqiyot sari yetaklashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan muhim ijtimoiy-madaniy harakat edi. Ushbu harakat vakillari orasida Abdurauf Fitrat alohida o'rin tutadi. U o'zining serqirra ijodi orqali o'zbek adabiyoti va madaniyatining rivojiga katta hissa qo'shdi. Fitrat nafaqat adib va dramaturg, balki publitsist, tilshunos, adabiyotshunos va jamoat arbobi sifatida ham faoliyat yuritgan.

Fitrat ijodi o'zbek milliy uyg'onish davri adabiyotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Adib asarlarida xalqning ma'naviy qoloqligi, mustamlakachilik siyosatining salbiy oqibatlari, ilm-ma'rifatning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni kabi masalalar markaziy mavzu sifatida yoritilgan. U milliy istiqlol va taraqqiyot g'oyalarini badiiy obrazlar vositasida ifodalab, xalqni uyg'onishga da'vat etgan.

Fitrat ijodi bugungi kunda ham adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan katta ilmiy ahamiyatga ega. Chunki uning asarlari orqali XX asr boshidagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, milliy tafakkur va jadid adabiyotining estetik tamoyillarini chuqur anglash mumkin.

Fitrat ijodida milliy uyg'onish g'oyasi

Abdurauf Fitrat asarlarida milliy uyg'onish va ozodlik g'oyalari yetakchi mavzu hisoblanadi. U xalqning taraqqiyotdan ortda qolish sabablarini jaholat va ma'rifatsizlik bilan bog'laydi. Shu bois adib ilm-fan, zamonaviy ta'lim va milliy birlikni jamiyat rivojining asosiy omili sifatida talqin qiladi.

Fitratning "Munozara" asari jadid adabiyotining muhim namunalaridan biri bo'lib, unda eski va yangi ta'lim tizimi o'rtasidagi qarama-qarshilik tasvirlangan. Asarda muallif eski usuldagi ta'limning jamiyat taraqqiyotiga to'sqinlik qilayotganini tanqid qiladi va yangi usul maktablarini qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu asar orqali adib xalqni ilm-ma'rifatga chorlaydi.

Adibning "Hind sayyohi bayonoti" asarida ham Turkiston xalqining og'ir ijtimoiy ahvoli tanqidiy ruhda tasvirlangan. Fitrat asarda mustamlakachilik oqibatida xalqning iqtisodiy va ma'naviy jihatdan zaiflashganini ochib beradi. Shu bilan birga, u xalqni milliy o'zligini anglashga va ozodlik uchun kurashishga undaydi.

Fitrat dramaturgiyasining badiiy xususiyatlari

Fitrat o'zbek dramaturgiyasining taraqqiyotiga ham katta hissa qo'shgan ijodkorlardan biridir. Uning "Abulfayzxon", "Temur sag'anasi", "Hind ixtilolchilari" kabi dramatik asarlari tarixiy va siyosiy mavzularni qamrab olishi bilan ahamiyatlidir.

"Abulfayzxon" tragediyasi Fitrat dramaturgiyasining eng yetuk namunalaridan biri hisoblanadi. Asarda davlat boshqaruvi, hokimiyat uchun kurash, xalq va hukmdor o'rtasidagi munosabatlar badiiy mahorat bilan tasvirlangan. Muallif tarixiy voqealarni tasvirlash orqali o'z zamonasining siyosiy muammolariga ham munosabat bildiradi.

Fitrat dramaturgiyasida obrazlar ruhiyati chuqur ochib beriladi. Personajlarning ichki kechinmalari monolog va dialoglar orqali tabiiy ifodalangan. Bu esa asarlarning dramatik ta'sirchanligini oshiradi. Muallif tarixiy shaxslar timsolida millat taqdiri va xalq kelajagi haqidagi falsafiy qarashlarini ilgari suradi.

Fitrat publitsistikasining ijtimoiy ahamiyati

Abdurauf Fitrat publitsistik faoliyati orqali ham xalq ongini uyg'otishga xizmat qilgan. Uning maqolalarida ilm-fan, madaniyat, milliy til va ta'lim masalalari muhim o'rin tutadi. Adib xalqni jaholatdan qutqarishning asosiy yo'li sifatida ma'rifatni ko'rsatadi.

Fitrat o'z maqolalarida milliy tilning taraqqiyotiga ham katta e'tibor qaratgan. U o'zbek tilining ilmiy va badiiy imkoniyatlarini kengaytirishga harakat qilgan. Adibning til va uslub haqidagi qarashlari keyingi davr o'zbek adabiyotshunosligi rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Shuningdek, Fitrat Sharq va G'arb madaniyatini uyg'unlashtirish tarafdori bo'lgan. U zamonaviy taraqqiyotga erishish uchun xalq dunyo ilm-fani va madaniyatidan bahramand bo'lishi zarurligini ta'kidlagan.

Fitrat she'riyatining poetik xususiyatlari

Fitrat she'riyatida erk, ozodlik, vatanparvarlik va insoniylik g'oyalari yetakchi mavzu sifatida namoyon bo'ladi. Shoirning poetik uslubi obrazlarning ta'sirchanligi, hissiyligi va falsafiy mushohadalarga boyligi bilan ajralib turadi.

Adib she'rlarida milliy ruh va xalq dardi kuchli ifodalangan. Fitrat Sharq mumtoz adabiyoti an'analarni zamonaviy poetik qarashlar bilan uyg'unlashtirgan holda yangi uslub yaratdi. Uning she'riyati o'zbek milliy adabiyotining taraqqiyotida muhim bosqich hisoblanadi.

Fitrat she'riy asarlarida badiiy tasvir vositalaridan samarali foydalangan. Tashbeh, istiora va ramziy obrazlar orqali muallif xalqning ma'naviy holatini chuqur ochib bergan.

Fitrat ijodining adabiyotshunoslikdagi ahamiyati

Bugungi kunda Abdurauf Fitrat ijodi o'zbek adabiyotshunosligining muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. Uning asarlari orqali jadid adabiyotining badiiy-estetik

tamoyillari, milliy uyg'onish mafkurasi va XX asr boshidagi ijtimoiy jarayonlarni o'rganish mumkin.

Fitrat ijodi mustaqillik yillarida yanada chuqur tadqiq etila boshlandi. Adib merosi qayta tiklanib, uning asarlari keng nashr qilindi. Bu esa Fitratning milliy adabiyot va ma'naviyat taraqqiyotidagi xizmatlarini haqqoniy baholash imkonini berdi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Abdurauf Fitrat o'zbek adabiyoti va adabiyotshunosligi tarixida muhim o'rin tutadi. Uning dramaturgiya, publitsistika va she'riyatdagi ijodi milliy uyg'onish davri adabiyotining yuksak namunasi hisoblanadi. Fitrat asarlarida ilgari surilgan ma'rifatparvarlik, milliy birlik, ozodlik va taraqqiyot g'oyalari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Adib ijodi xalqning milliy tafakkurini shakllantirishda, yosh avlodni vatanparvarlik va ma'rifat ruhida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bois Fitrat merosini chuqur o'rganish va targ'ib qilish bugungi adabiyotshunoslikning dolzarb vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurauf Fitrat. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2006.
2. Qosimov B. *Milliy uyg'onish*. – Toshkent: Sharq, 2002.
3. Karimov N. *XX asr o'zbek adabiyoti tarixi*. – Toshkent: O'qituvchi, 1999.
4. Mamajonov S. *O'zbek adabiyoti tarixi*. – Toshkent, 2010.
5. Boltaboyev H. *Jadidchilik va Fitrat ijodi*. – Toshkent, 2007.
6. Rasulov A. *O'zbek mumtoz va jadid adabiyoti*. – Toshkent, 2015.
7. Fitrat ijodiga bag'ishlangan ilmiy maqolalar to'plami. – Toshkent, 2020.